

SEMİOTİK BAKIŞ AÇISIYLA KARTOGRAFİK İŞARETLER (CARTOGRAPHIC SIGNS UNDER SEMIOTICAL ASPECTS)

Doğan UÇAR

ÖZET

Harita yaklaşık otuz yıldan beri mekansal bilgiler için iletişim aracı olarak ele alınmakta ve yorumlanmaktadır. Aynı analizler, kartografik iletişimin bilgi taşıyan elemanları olan harita işaretleri için de yapılmaktadır. Bu tür araştırmalardan kartografyanın, bilimsel altyapısı için olumlu katkılar beklenmektedir. Bu yazıda ilk olarak genel gösterge bilim bağlamında işaret ve işaret türlerine değinilmektedir. Daha sonra ise harita işaretleri ile bu işaretlerin kartografik iletişimde temsil ettikleri objeler arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Sonuç olarak, kartografik işaretler için yeni bir sınıflandırma önerilmektedir.

ABSTRACT

Maps are since approximately 30 years analyzed as a communication medium for spatial information. Similar analysis is made for the map signs best transmitting spatial information. Valuable contributions to the scientific fundamentals of cartography should be expected from same research. In this study the signs and their types are explained according to semiotics particularly in relation to objects represented with them. In addition, their relationship to spatial objects respectively denoted by them in cartographic communication are analyzed. As a result a new typology for the cartographic signs is suggested.

1. GİRİŞ

Harita, mekanın belli matematik ve grafik kurallara göre tasarlanmış bir modelidir. Buradaki matematik kurallar jeodezik ya da kartografik projeksiyonlar ve ölçek, grafik kurallar ise harita tasarımına yönelik kartografik ilkelerdir. Her tür ve ölçekteki harita tasarımında kullanılan grafik araçlar ve ilkeler için beraberce “harita dili” kavramının kullanılması genel kabul görmüş bir yaklaşımdır.

Harita dilinin grafik elemanları için ise değişik ülkelerde ve bu bağlamda ülkemizde de değişik kavramlar kullanıla gelmektedir. İşaret, harita işareti, simge, sembol, ikon, signatür bu kavramlardan en sık rastlananlarıdır.

Harita sonuç olarak, mekana ilişkin bilgilerin aktarımında kullanılan en etkin iletişim aracıdır. Bilgi aktarımının hangi türü olursa olsun veri ya da bilgi iletiminin yalnızca işaretler ile mümkün olduğu bilinmektedir. İşaretler ise “gösterge bilim” tarafından araştırılmaktadır. Gösterge Bilim için kullanılan diğer isimler, “Semiotik” ve “Semiologie” dir. Semiotik’in temel araştırma konusunu doğal olarak sözel dilin sözlü ve yazılı işaretleri oluşturmaktadır. Buna karşın grafik dili için örneğin “Grafik Semiologie” kavramı kullanılabilir. Fransız coğrafyacı J. BERTIN’in bu konuda kaleme aldığı kitabı çığır açıcı rol oynamış ve bir çok dile çevrilmiştir /3/.

Harita ile bilgi aktarımında kullanılan işaretlerin de şüphesiz gösterge bilim kavramları ile değerlendirilmesi bilimselliğe uygun bir yaklaşım olur. Harita ile bilgi aktarımı teorik

kartografya alanına girer. Harita işaretlerinin bilgi aktarım aracı olma karakterleri, şüphesiz konuya yalnızca ustalık olarak yaklaşan klasik anlayışla ele alınarak sağlıklı analiz edilemez.

2. KARTOGRAFİK İLETİŞİMDE “İŞARET” KAVRAMININ GELİŞİMİ

1921 yılında Max Eckert tarafından yazılan “Kartenwissenschaft”(Haritabilim) kitabında “daire ve yuvarlak signatürler”, “yerleşim birimleri signatürlerinin sistematiği”, “ulaşım ağları sembolleri” gibi kavramlar genellikle gelişigüzel ve eş anlamlı olarak kullanılmışlardır. Fakat bu arada Eckert “planimetrik işaretler”, “cephesel işaretler” ve “konvansiyonel semboller” den de söz etmektedir /9/.

1970’li yıllarda “harita işaretleri”, “signatür” ve “sembol” kavramları ile çok sayıda uzman ilgilenmiştir. Stocks, Imhof, Arnberger, Ogrissek, Freitag, Witt, Bollmann anılan isimlerin başında gelmektedirler /13,8,1,10,7,17,4/. Fakat bu uzmanlar araştırmalarında hiçbir zaman gösterge bilimin bulgularından yararlanmamışlardır. Bu bağlamda en ciddi çalışmalar ise 1970’li yıllarda başlamıştır. Uçar’ın çalışmaları da bu alanda büyük ilgi görmüştür /14,15,16/

Arnberger ve Stocks, signatür ile sembol arasındaki farkı aşağıdaki biçimde ifade etmeye çalışmışlardır /1,13/.

Bir işaret, temsil ettiği objeyi konumunu, doğrultusunu, biçimini koruyacak biçimde ölçekli olarak gösteriyorsa “signatür”, buna karşın ölçek küçüldükçe yukarıdaki koşullar işaret tarafından sağlanamıyorsa “sembol” olarak anılmalıdır.

Konuya ilişkin diğer görüşler de bu anlamda genel kabul gören yaklaşımlar sunamamışlardır. 1973 yılında Uluslar arası Kartografya Birliğinin (International Cartographic Association) ilgili çalışma grubu tarafından yayınlanan “Çok Dilli Sözlük” de sorunu çözmeye yetmemiştir /18/.

3. GÖSTERGE BİLİM

Daha önce ifade edildiği gibi gösterge bilim geçmişi yaklaşık 1930’lu yıllara giden bir bilim dalıdır ve özellikle işaretlerin insanlar arası bilgi aktarımını nasıl yaptıklarını araştırmaktadır. İnsan varlığının duysal, duygusal, fizyonomik vb. çok yönlü nitelikleri nedeniyle böylesine bir konunun da çok yönlü analiz edilmesi gerektiği açıktır.

Bilgi iletimi temelde, bir dizi işaretin karmaşık organizasyonu biçiminde gerçekleşir. Bir örnekle açıklanmak istenirse: Bir kişiye “dinle” diye seslenildiğini varsayalım. Bu durumda seslenen, bilgi iletişim zincirinin “vericisi“, ses dalgalarının içinde yayıldığı hava “kanal” ve nihayet seslenen kişi “alıcı” durumundadır.

Burada seslenen kişinin “dinle” işaretini ancak Türkçe dilini biliyorsa anlayacağı açıktır. Aksi takdirde, bu işaret onun için ayrımını yapamayacağı akustik bir olaydan başka bir şey ifade etmez. Diğer bir deyişle verici ile alıcı arasında ortak bir işaret kodu bulunmak zorundadır. Bu kod sayesinde işaretler ya da işaret dizileri bir anlam kazanırlar. O halde işaretleri kullanmanın bir hedefi vardır. Örneğin, vericinin bir dizi anlamsız ses çıkarması iletişim amaçlı olmayacaktır. Bu durumda işaretin en önemli özelliklerinden biri, iletişimde belli amacı olan bir şey için kullanılıyorsa olmasıdır.

Bilgi aktarım sürecinde bir işaretin üçlü ilişkisinden söz edilir. Bu ilişki özellikle sözlü dilin felsefi tarafı ile ilgilenenler ve dilbilimciler tarafından tekrar tekrar dile getirilmiştir. Bunlar: fiziksel olarak “işaretin kendisi”, “işaretin referans aldığı kavram” ve “işaretin temsil ettiği nesne” dir. Bu anlamda işaret bir şey olarak, bir şeyler için, bir hedef güdülerek üretilip, kullanılmaktadır. Buradaki “bir hedef gütmeye”, işaretin temsil ettiği objeyi tüm yönleri ile göstermediği anlamında da anlaşılmalıdır. Yani işaret bir nesneyi, ancak belli pratik hedefler doğrultusunda soyutlanmış bazı yanları ile gösterebilir, ya da bir iletişim olayında onun yerine geçer. Bu bağlamda genel olarak işaret için Resnikow şu tanımı vermektedir /11/: “İşaret, iletişim ve bilgi kazanımı olaylarında başka şeyleri gösteren ve bu obje (ya da objeler) hakkında bilgi kazanılması, saklanması, aktarılması amacıyla kullanılan ve duyuşal olarak algılanabilen şeylerdir”.

Bu tanımda yer alan ve işaret tarafından temsil edildiği (gösterildiği) belirtilen “obje”(nesne) kavramını çok geniş anlamda yorumlamak gerekmektedir. Örneğin obje, bir somut objenin bir özelliği, ya da bir olayın etkileri, bilinçaltının olguları ve somut ya da soyut her şeydir.

İnsanlar arası iletişimin değişik alanlarında en iyi bilgi aktarımını sağlamak üzere “değişik işaret sistemleri” geliştirilmiştir. Müzik için kullanılan sistem, Mors alfabesi, fizik ve kimya gibi bilimlerde kullanılan sistemler bunlardan akla ilk gelenlerdir. Bir işaret sisteminin fiziksel elemanlarına “işaret repertuarı” denilmektedir. İşaret sisteminin diğer bileşeni ise, bu işaretlerin birbirleri ile kombinasyonunun nasıl yapılacağını belirleyen kurallardır. Örneğin, müzik dilinde bir portede yer alan notaların anahtarlar göre anlam kazanması gibi ya da bir sözel dilin gramatiği gibi.

1946 yılında Charles Morris işaretlerin üç bakış açısından incelenmesini önermiştir: Sintaktik, Semantik, Pragmatik. Geniş kabul görmüş olan bu öneri halen işaretle ilgili araştırmalarda devamlı kullanılan bir yaklaşımdır /2,3,5,6/.

Sintaktik: İşaretin fiziksel yönü ve bu bağlamda bir işaretin diğer işaretler ile nasıl üretildiğini araştırmaktadır. Örneğin, bir sözcüğün alt işaretleri, ya da alt işaretlerle üst işaretler (süper işaretler) arasındaki ilişkiler gibi. Bu aşamada işaretin temsil ettiği nesne söz konusu değildir.

Semantik: İşaret ve bu işaret tarafından temsil edilen kavram (obje) arasındaki ilişkilerin incelendiği gösterge bilim alt disiplinidir.

Pragmatik: İşaretin kökeni ve işaretin alıcıda uyandırdığı etkiyi araştırır. Örneğin grafik bir kurukafa işareti insanlarda neden “tehlike” ve “koru” endişesi oluşturmaktadır? Bu pragmatik olguda işaretin semantik rolü nedir?

4. İŞARETLERİN SINIFLANDIRILMASI

Bir işaretin sintaktik, semantik ve pragmatik gibi üç temel yönünün bulunduğu ifade edilmişti. Morris, bu teorisini Amerikan pragmatizminin kurucusu sayılan Charles Sanders Peirce den almıştır. Semiotikle ilgili düşüncelerini 1867’den itibaren yayınlamaya başlayan Peirce’nin işaretlerle ilgili düşünceleri anlaşılması zor bir yapı göstermektedir. *Örneğin* Peirce aşağıdaki işaret sınıflandırmasını vermektedir.

Sintaktik açıdan:	Nitelik işareti
	Tekil işaret
	Genel işaret
Semantik açıdan:	İkon(İkona)
	İndeks
	Sembol
Pragmatik açıdan:	Rema
	Disent
	Argument

Burada temel olarak verilen işaret sınıfları karşılıklı ilişkiler altında tekrar sınıflandırılmaktadır. “Disentik-sembolik genel işaret”, “rematik-ikonik genel işaret” ya da “rematik-indeksel tekil işaret” vb. gibi. Böylesine bir sınıflandırma Peirce semiotiğini zor anlaşılır kılan yönlerden bir tanesidir. Böylece tek bir işaret bir kaç gruba girer hale gelmektedir. Fakat bu yazının konusu şüphesiz Peirce işaret sınıflamasının analizi değildir. Bu nedenle daha ayrıntıya girmek isteyenler için ilgili kaynaklar önerilebilir /2,5,6,11,12/.

Sintaktik açıdan ve pragmatik açıdan, işaretlerin analiz edilmesi şüphesiz harita dili için de düşünülebilir. Fakat böylesine bir analizin harita ile bilgi aktarımında kullanılan işaretlerin sınıflandırılması bakımından vereceği fazla bir şeyin olmadığını düşünmek gerekir.

Dolayısıyla işaret ile işaretin temsil ettiği nesne arasındaki ilişkiye göre, işaretleri sınıflandıran semantik bakış açısının şüphesiz harita işaretleri için de uygulanabilirliğinin olması akla yakındır. Bu bağlamda ikon, indeks ve sembol kavramları ile ifade edilen işaretlerle bu işaretler tarafından temsil edilen objeler arasındaki ilişkilere öz olarak bakma gereği vardır.

İndeks: İşaret ile işaretin gösterdiği obje arasında fiziksel bir ilişki varsa bu işaret “indeks” olarak anılır. Bir şeyi göstermek üzere kullanılan parmak işareti, rüzgâr yönünü gösteren bir rüzgâr bayrağı ya da rüzgâr oku, bir yerde yangın olduğunu ya da bir şeyin yandığını gösteren duman gibi.

İkon: Gösterdiği nesneyi onun bir özelliği ile ifade eden işaretlerdir. Örneğin bir fotoğraf, bir objenin teknik bir çizimi, bir diyagram, fiziki bir olayı modelleyen bir formül ikon türü işarete örnek olarak verilmektedir /5,6/.

Sembol: Sembol ile gösterdiği nesne arasındaki ilişki ise, tamamen serbest belirlenmektedir. Anılan serbestinin nedeni, sembolün gösterdiği objenin daima soyut bir nesne olmasıdır. Sembol ile onun gösterdiği kavram arasında geniş anlamda yorumlanabilecek bir ilişki söz konusudur. Sembol, onu işaret olarak kullanan belli grup insanlarda aynı düşünce ve duyguları yaşatır. Örneğin; beyaz rengin namus temizliğini, siyah rengin yası, kırmızı rengin aşkı ya da saldırganlığı, mavi rengin ılımlılık ve ağırbaşlılığı, terazinin adaleti sembolize etmesi burada verilecek klasik örneklerdir. Buna karşın bazı doğu ülkelerinde ise siyah renk yerine beyaz renk, yası temsil etmektedir. Bu örneklerden, ilgili

insan toplumunun gelenek ve anlayışının sembol için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Benzer biçimde bazı hayvan ve dolayısıyla hayvan resimleri ile bazı çizimlerin, bazı kavramları sembolize ettiği bir gerçektir. Aslanın gücü, tilkinin kurnazlığı, kalbe saklanmış bir okun sevgiyi sembolize etmesi gibi. Burada sembolün görsel bileşenleri (özellikle biçimi ve rengi) ile onun gösterdiği soyut nesne arasında belli, insanlar tarafından duygusal olarak kurulmuş etkili bir bağ olduğu açıktır. Örneğin Türk bayrağındaki kırmızı rengin, ülkelerini savunmak için Türk insanının geçmişte verdiği mücadele, dayanışma ve dayanma gücünü, ve hatta ilerde de aynı biçimde davranacağını sembolize etmesi gibi. Buradan tekrar anlaşılacağı üzere sembol bir toplumun kendisine yakıştırdığı bir soyut nesneyi, ya da içimizde yaşadığımız bir olguyu (yas, sevinç, barışseverlik, adil olma vb.) göstermektedir.

Türk Dil Kurumunun sözlüğünde de sembol* yukarıda anlatılanlarla uyum içinde “duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne (işaret)” olarak ifade edilmektedir /19/.

Harita ile bilgi aktarımında kullanılan işaretler, yukarıda temel özellikleri ifade edilen indeks, ikon ve sembol kavramları ışığında analiz edildiğinde hemen hemen yalnızca ikonik karakterli oldukları görülecektir. Bir haritada, örneğin bir nehrin su akış yönünü gösteren bir ok işareti zorlama ile indeks olarak yorumlanabilir. Benzer biçimde tematik bir haritada savaş halindeki iki ülkeden birinin kırmızı, diğer ülkenin mavi renkle gösterilmesi birisinin saldırganlığını, diğerinin barışseverliğini ifade etmek için kullanılmış olabilir. Burada şüphesiz ilgili renklerin sembol fonksiyonundan yararlanılmış olabilir. Ama unutmamalıdır ki haritanın temel görevi somut ve objektif olan, duygusal subjektif değerlendirmelerden uzak, mekana ilişkin veri aktarmaktır.

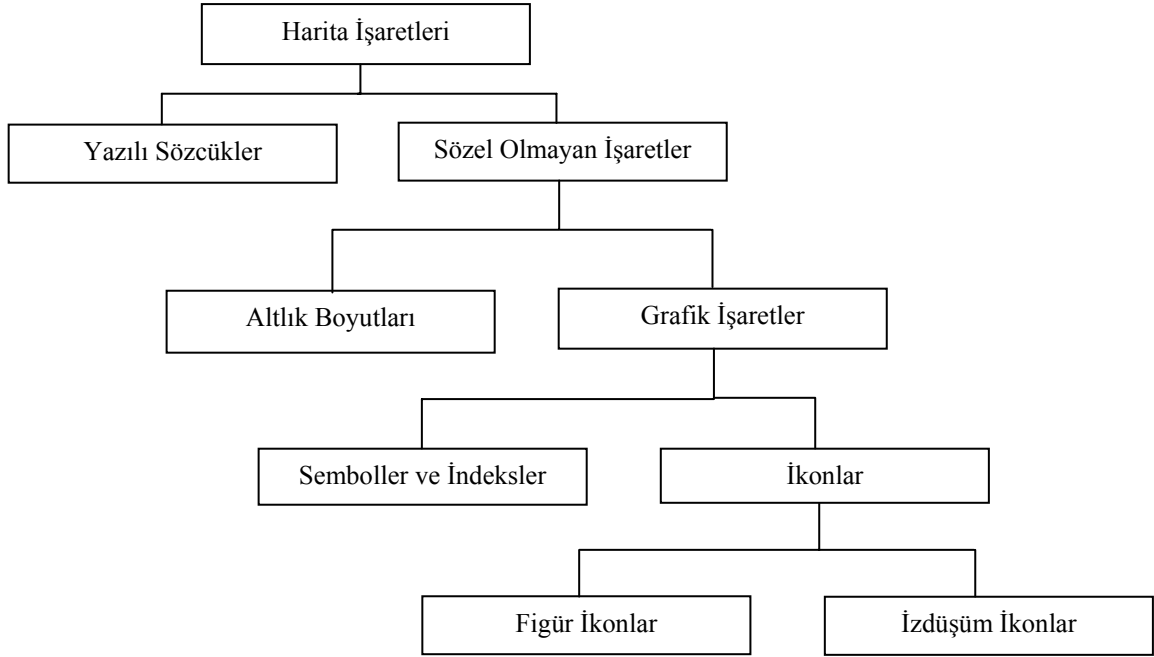
Semiotikte başka yaklaşımlar ışığında yapılmış işaret sınıflandırmaları da vardır. Örnek olarak /12/ ye bakılabilir.

5. HARİTA İŞARETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Semiotik bakımdan incelendiğinde, harita ile bilgi aktarımında kullanılan işaretlerin temelde “sembol” olarak adlandırılmalarının uygun olmadığı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Zira sembolün ancak mistik, mitolojik, insanüstü büyü, kültürel efsane vb. olaylarla ilişkili olan içeriği, genellikle haritanın gösterime esas aldığı somut içeriğin konusu değildir. Bu bağlamda, yazılar dışında grafik harita işaretlerinin çok büyük kesiminin ikon olduklarına şüphe yoktur. Fakat harita ile bilgi aktarımında kullanılan işaretler yalnızca grafik karakterli olanlar değildir. Yazılı sözcükler, altlık olarak kullanılan malzemenin boyutlarının da haritada belli bilgileri aktarma (gösterme) fonksiyonları vardır. Dolayısıyla daha önce verilen işaret tanımına uymaktadırlar. Bu nedenle, kartografik işaret sistemi içine dahil edilme zorunlulukları vardır (Şekil-1).

Yazılı sözcüklerin harita ile bilgi aktarımındaki rolüne burada değinilmeyecektir. Bu konuda yazılmış özellikle yabancı kaynaklara bakılabilir. Aynı biçimde altlık boyutları, haritada grafik işaretlerle gösterilen objelerin birbirlerine göre olan mekansal konumları hakkında bilgi aktardığından, semiotik anlamda kartografik işaret sisteminin bir alt grubu

* sembol yerine "simge" kavramı da kullanılmaktadır.

Şekil-1: Kartografik iletişimde kendilerine bilgi yüklenen, dolayısıyla harita işareti olarak yorumlanması gereken işaretler

olarak yorumlanmalıdır. Haritayı mekansal verilerin aktarımında diğer bilgi iletim araçlarına göre üstün kılan en önemli özelliğin burada yattığına şüphe yoktur. Fakat bu aşamada bizi daha çok ilgilendiren, harita ile bilgi aktarımında kullanılan grafik işaretlerdir.

Semboller ve indekslerin harita ile bilgi aktarımındaki kısıtlı rollerine yukarıda değinildiğinden, yine burada ayrıca ele alınmayacaklardır.

Haritada kullanılan grafik işaretlerin semiotik anlamda “ikon” olduklarını gösterebilmek için ikonlar ile temsil ettikleri nesnelere arasındaki ilişkiye biraz daha değinmek yararlı olacaktır.

En basit haliyle söylemek gerekirse, birçok kez vurgulandığı gibi, ikon gösterdiği objenin özelliklerini yansıtan, diğer bir ifade ile onunla doğal bir benzerlik taşıyan, işaret türüdür /5,6,11,12/.

Fakat burada ifade etmek gerekir ki, ikon ile onun gösterdiği gerçek obje arasında ortak özellikler yoktur. Örneğin bir insan fotoğrafı ikonik bir gösterimdir. Fakat bu resim ile resimdeki insan arasında hangi ortak özellikler vardır? Göz kısmı ele alınırsa, gerçek göz (yalnızca dıştan görsel durumu bakımından) bunun sayılamayacak kadar değişik özelliği vardır, örneğin üç boyutludur. Buna karşın örneğin resim düzlemsel bir gösterimdir.

Burada söylenen şey, bir fotoğrafın bile belli derecede ancak ikonik olabileceğidir. İleri gidilerek söylemek gerekirse, bir objenin tam ikonik gösterimi, yine ancak kendisidir. O halde

doğru ifade, ikon, insan algılama organı tarafından temsil ettiği objeye doğal yapısı bakımından bazı noktalarda benzediği sanılan işarettir. Buradaki “doğal yapısı bakımından bazı noktalarda benzeme” olgusuna yine biraz değinmek gerekecektir.

İnsan ikonların görsel olarak yorumlanmasında, işaretin münferit bileşenleri arasında ilişkileri, renkleri vb. algılar ve bunları karmaşık bir zihinsel işlemde geçirerek belli bir kavram olarak yapılandırır. Bu sentezde daha önceki deneyimler belirleyici rol oynar. Buradaki belirleyici deneyimlere, “kazanılmış kodlar” da denilmektedir /5/. İkon ile temsil ettiği obje arasında doğal benzerlik bulunması gerçeği, ikonun gelişigüzel tasarımılanmadığı anlamına gelmektedir. Bir kağıda bir otomobil silueti çizilirse bunun bir otomobil işareti olduğunu hemen herkes tanıyacaktır. Buradaki benzerlik nerededir? Bir otomobilin böyle tek bir çizgisi yoktur. Buna rağmen yapılan çizim neden otomobil olarak algılanmaktadır? Bu çizginin yaptığı tek şey mekanı çizgi dışı ve çizgi içi olarak ikiye ayırmaktadır. Fakat bu çizgi yapının otomobil olarak algılanmasının temelinde çok zengin ve karmaşık bir dürtü birikimi, analizi ve sentezi yatmaktadır ve şüphesiz bu dürtülerin, kağıttaki çizgilerle kıyaslanması mümkün değildir.

Kazanılmış kodlar bir anlamda ilgili obje için en karakteristik özelliklerdir. Bunlara semiotikte, objelerin “tanınma kodları” da denilmektedir. Kazanılmış kodlar, bir ikonun tasarımında dikkate alındığı ölçüde işaretin temsil ettiği nesne o kadar kolay tanınacaktır. Bu aşamada önemli bir saptama yapılarak konu kapatılabilir. İkonlarda temsil edilen obje ile ortak özellikler söz konusu değildir, burada objeye ait kazanılmış kodlar (algılama kodları) ile işaret arasındaki benzerlik temel belirleyicidir. Bu benzerlik ne kadar uygun ve çok yönlü ise, işaretin “ikonluk derecesi” o kadar yüksek demektir.

a. İkonlar

Kartografik iletişimde kullanılan ikonlar, grafik değişkenler (Bertin’e göre büyüklük, biçim, renk, doğrultu, dolgu ya da desen ve beyazlık değeri) ve temel grafik yapı taşları denilen nokta, çizgi ve alandan meydana getirilmiş grafik işaretlerdir /3/. İkonlar mekansal objeleri belli matematiksel ve kartografik kriterlere göre temsil ederler. Burada vurgulanması gereken bir nokta, haritada bir işaretin bir yerde bulunması, temsil edilen objenin gerçek doğada orada bulunduğu anlamına gelirken, bir yerde işaretin bulunmaması mutlaka tersi anlamına gelmemektedir. Haritanın amacı, haritası olduğu bitmez tükenmez zenginlikte bilgi içeren mekanı, her yönüyle ama her yönüyle göstermek değildir ve bu fonksiyon hiçbir zamanda bu biçimde tanımlanmamıştır.

Artık kartografik işaret sisteminin yukarıdaki sınıflamada gösterilmiş olan ”figür ikonlar”la “izdüşüm ikonlar” arasındaki farka geçilebilir.

(1) Figür İkonlar

Bir objenin figür ikonlarla gösterimi için teorik olarak çok sayıda imkan vardır. Örneğin kimya endüstrisi, bu obje ile yakın ilişki içinde olan objelerle bağlantı kurularak tasarımılanmış ve ikonluk derecesi farklı işaretlerle gösterilebilir. Değişik biçimli damıtma tüpleri, daire, kare, üçgen vb. figür ikonların biçimi ve büyüklükleri harita projeksiyonu ve ölçek ile belirli değildir. Dolayısıyla figür ikonların haritadaki büyüklükleri ve harita ölçeği kullanılarak bu işaretler tarafından temsil edilen objenin gerçek doğadaki büyüklüğüne

geçilemez. Buna karşın tematik bir haritada figür ikonlarla mutlak büyüklüklerin gösterimi yapılacaksa, kesinlikle “işaret ölçeği” olarak anılan ikinci bir ölçeğe gerek duyulacaktır. Bu durumda harita ölçeği ile işaret ölçeği arasında belirli bir matematik kural yoktur. Örneğin büyük ölçekli bir topoğrafik haritada sokak lambası işareti, o lambanın aydınlatma gücü ya da direğin mekansal yayılım biçimi ya da mekanda kapladığı alan büyüklüğü hakkında herhangi bir bilgi vermez. Buradaki amaç yalnızca ne nerede sorusuna yanıt vermektir ve burada ancak nitel karakterli bir bilgi aktarımı yapılmaktadır.

İkonun biçimi, ilgili objenin değişik açılardan algılama kodlarının grafik taklidi ile belirlenmektedir. İkonluk derecesi küçük tutulmak istenirse işaret tamamen bir anlaşım(uzlaşım) sonucu olarak ta ortaya çıkabilir. Geometrik biçimli figür ikonlar bu tür harita işaretleridir. İkonluk derecesi yalnızca biçim ile ilişkili değildir. Örneğin yüksek dağların 12 ay karlı zirvelerinin gösteriminde beyaz rengin, ya da akarsu ve durgun su objelerinin gösteriminde mavi rengin değişik beyazlık değeri ya da türlerinin kullanılması başka ikonluk örneğidirler.

(2) İzdüşüm İkonlar

İzdüşüm ikonların temel fonksiyonu somut ya da soyut bir mekansal objeyi harita ölçeği ve grafik olanaklar çerçevesinde konum koruyarak göstermektir. Örneğin bir zirve noktasını gösteren bir çarpı işareti, bir kıyıyı gösteren çizgi, orman sınırı işareti birer izdüşüm ikondur. Bu tür ikonlar grafik değişkenler uygulanarak işaretin gösterdiği objeye ait başka bilgiler de aktarılabilir. Farklı idari birimlerin sınırlarının gösteriminde farklı renk ve yapıda çizgi işaretlerin gösterilmesi gibi.

İlgili harita projeksiyonu ve harita ölçeği, izdüşüm ikonların haritadaki biçimi bakımından kesin belirleyicidirler. Bu nedenle izdüşüm ikonların haritada konumları ile oynanamaz. Diğer bir ifade ile bu işaretlere grafik değişkenlerden biçim ve doğrultu uygulanamaz. Çizgisel bir objeyi temsil eden bir izdüşüm ikon, ilgili objenin doğadaki uzunluğu, alansal objelerin sınır işaretleri içinde kalan alan ise ilgili alansal objenin alan değeri hakkında bilgi aktarırlar. Basit bir ifade ile izdüşüm kavramı bu işaretlerin, işareti oldukları objelerin planimetrik kesitleri ile işaret arasındaki yüksek ikonluk derecesinden gelmektedir. Burada ikonluk derecesini sınırlayan yine harita ölçeği (buna bağlı olarak genelleştirme ve grafiksel kısıntılar) ve harita projeksiyonudur. İzdüşüm ikonların ayrıca temsil ettikleri objenin gerçek doğadaki gidiş ve yayılışları hakkında bilgi verdikleri de unutulmamalıdır. Bu bağlamda haritayı harita yapan ana nedenin izdüşüm ikonlar olduğuna şüphe yoktur.

Haritalarda izdüşüm ikonlar yalnızca somut doğa objeleri için kullanılmazlar. Meteoroloji amaçlı bir haritada, eş basınç eğrileri ya da eş sıcaklık eğrileri izdüşüm ikonların başka örnekleridir.

6. SONUÇ

Günümüzün küreselleşen dünyasında disiplinler arasındaki sınırlar hızla kalkmaktadır. Diğer bir ifade ile belli alanda sağlanabilecek gelişme, diğer disiplinlere yapılacak takım çalışmasının derecesine bağlı olmaktadır. Bu bağlamda her uğraşın ulaştığı sonuçlar, başka birimler için az ya da çok yeni yaklaşımlara kaynak oluşturmaktadır. Kartografya da anılan çalışma sonuçlarından payına düşeni almaktadır ve almak zorundadır. Kartografyanın bilimsel

bir disiplin olarak gelişmesi doğrultusunda haritanın mekansal verilerin iletiminde bir araç olarak yorumlanması ve bu çerçevede bilgi aktarımında kullanılan harita işaretlerinin bu görevlerini nasıl yaptıklarının analiz edilmesi yaklaşık 1970'lerden beri birçok uzman için araştırma konusu olmuştur. Semiotik, bu bağlamda kartografik işaretlerin yeni yaklaşımlar dikkate alınarak analiz edilmesi gerektiğini göstermiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi harita işaretlerinin yüzeysel olarak "sembol" ve haritada gösterilecek bilgilerin işaretler biçiminde kodlanması işleminin de, "sembolizasyon" ya da "sembolleştirme" olarak adlandırılmasının semiotik çerçevesinde uygun olmayacağı düşünülmektedir. Ülkemizde olsun başka ülkelerde olsun Semiotik analizler dikkate alınmadan, bu kavramların sırf alışkanlıktan dolayı kullanılmasında ısrar etmenin, yenilikçi bir yaklaşım olarak yorumlamayacağı söylenebilir. Bu nedenle kartografik iletişimde kullanılan tüm işaretlerin "harita işaretleri" ve mekansal bir bilginin harita işareti biçiminde kodlanması işleminin ise "işaretleştirme" (kartografik işaretleştirme) olarak ifade edilmesinin, bilimsel terminoloji bakımından çok daha uygun olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- /1/ Arnberger, E. : Die Eigenarten der graphischen Darstellungsmittel. Kartographische Schriftenreihe, No:3, 1978 s.7-17.
- /2/ Bense, M. : Zeichen und Design. Agis Verlag, Baden-Baden 1971.
- /3/ Bertin, J. : Graphische Semiologie. Walter de Gruyter, Berlin-New York 1974.
- /4/ Bollmann, J. : Probleme der kartographischen Kommunikation. Kirschbaum Verlag, Bonn-Bad Godesberg, 1977.
- /5/ Eco, U. : Einführung in die Semantik. Wilhelm Fink Verlag, München 1972.
- /6/ Eco, U. : Zeichen- Einführung in einen Begriff und seine Geschichte. Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M. 1977.
- /7/ Freitag, U. : Semiotik und die Kartographie-Über die Anwendung kybernetischer Disziplinen in der Kartographie. Kartographische Nachrichten, 21. Jahrgang, 1971, s.171-181.
- /8/ Imhof, E. : Über den Aufbau einer Lehre der thematischen Kartographie. Kartographische Nachrichten, 19. Jahrgang. 1969, s.218-223.
- /9/ Koch, W.G. : Zum Wesen der Begriffe Zeichen, Signatur und Symbol. Kartographische Nachrichten, 48. Jahrgang, Heft 3, 1998, s.89-96.

- /10/ Ogrissek, R. : Die optische Wirkung von Signaturen in thematischen Karten. Vermessungstechnik, 1967, Heft 2, s.71-75.
- /11/ Resnikov, L.I.O. : Erkenntnistheoretische Fragen der Semiotik. VEB Berlin, 1968.
- /12/ Schaff, A. : Einführung in die Semantik. Europa Verlag, Frankfurt/Main, 1969.
- /13/ Stocks, T. : Fragen der thematischen Kartographie. Petermanns Geographische Mitteilungen, 1955, s.309-316.
- /14/ Uçar, D. : Kommunikationstheoretische Aspekte der Informationsübertragung mittels Karten. Doktora çalışması, Bonn 1980.
- /15/ Uçar, D. : Semantics of the map. The Cartographic Journal, vol 29 1992, s.151-153.
- /16/ Uçar, D. : A semiotical Approach to typology of the map signs. 16. Uluslararası Kartografya Konferansı, Köln 1993, s. 768-781.
- /17/ Witt, W. : Thematische Kartographie. Gebrüder Jaenecke Verlag. Hannover 1970.
- /18/ : Mehrsprachiges Wörterbuch kartographischer Fachbegriffe. Franz Steiner Verlag GmbH, Wiesbaden, 1975.
- /19/ : Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu 1992.